

преси» ми не знаходимо згадок про соціальний контекст. Ми маємо на увазі те, що у людей є власні думки, є і групове мислення, і колективна уява; наявні приховані і явні соціальні суперечності; важливим є значення культури тієї чи іншої країни, рівень освіченості та вихованості людей, наявність політичної самосвідомості у громадян тощо. Маючи достатньо знань про стан соціуму, медіа не потребують постійного «килимового бомбардування» фейками чи пропагандою – якщо буде дозволено метафоричне висловлювання, іноді достатньо навіть заломленого сонячного променя, щоб у сухому лісі розгорілася пожежа. Грамотна маніпуляція колективною свідомістю здатна активізувати накопичений конфліктний потенціал, достатній, щоб дестабілізувати, штучно підвищити природну гетерогенність суспільства.

Література

1. Este J. Why are Sinclair's scripted news segments such a big deal? URL: <https://theconversation.com/why-are-sinclair-scripted-news-segments-such-a-big-deal-94365>
2. Шапиро И. Бегство от реальности в гуманитарных науках. (368 с.)
3. 2020 Word Press Freedom Index. URL: <https://rsf.org/en/ranking>
4. Feldman N. Free Speech in Europe Isn't What Americans Think. URL: <https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2017-03-19/free-speech-in-europe-isn-t-what-americans-think>
5. Blocked: how the internet turned on Donald Trump. URL: <https://www.theguardian.com/us-news/2021/jan/12/blocked-how-the-internet-turned-on-donald-trump>

Науковий керівник: кандидат філософських наук, доцент Кретов П. В.

Врана А.О.

Черкаський національний університет ім.Б. Хмельницького

ФУНКЦІОНАЛІЗМ ТА ФІЗИКАЛІЗМ У ФІЛОСОФІЇ СВІДОМОСТІ ТА ПРОБЛЕМА ВИБОРУ: КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ

Філософія свідомості є одним з найцікавіших напрямів сучасної світової філософії. Вона відзначається багатоваріативністю підходів та парадигмальних установок. За її понад сторічну історію закріпилася практика різнобічного розгляду кожної проблеми з, часом, радикально полярними позиціями. Найбільш дискусійними є проблеми природи свідомості та її внутрішнього досвіду як суттєвої ментальної ознаки. Вони мають принципове значення у визначенні позиції щодо механізмів вибору та його сутнісних характеристик.

Однією з головних проблем, що вирішує філософія свідомості є визначення співвідношення фізичного до психічного (так звана, психо-фізична проблема або *mind-body problem*). В нашому огляді ми зосередимось на розгляді варіантів її вирішення в межах функціоналізму та фізикалізму з позиції компаративістики щоб простежити їх наслідки на розуміння вибору.

Традиційно, існує багато різновидів функціоналізму, які можна умовно розділити на *теоретичний* (каузальний) функціоналізм («головне – визначити переживання через його каузальну роль, оскільки це засвідчує його реальність і дієвість і одночасно вкорінює його в повсякденній мові» [1, с. 111]), *матеріалістичний* (фізикалістський) функціоналізм (в якому ментальні процеси розглядаються як деякі функції, що відповідають за визначені типи поведінки, які реалізуються на базі нейрофізіологічних станів нервової системи – С. Шумейкер), *машинний* (обчислювальний) функціоналізм (представники цього напрямку Х. Патнем та Д. Деннет розглядають психіку як обчислювальний пристрій, а ментальні стани як обчислювальні стани, уподібнюючи каузальні відношення процесам, які відбуваються в машині Тьюрінга), *психофункціоналізм* (Н. Блок ототожнює ментальні стани з каузальними відношеннями), *редуктивний телеофункціоналізм* (Ф. Дретчке), *функціоналізм “мови думки”* (Дж. Фодор), *нейрофізіологічний* функціоналізм (П. М. Черчленд разом з П. С. Черчленд досліджують нейробіологічні основи свідомості, Я, прийняття рішення, етики, навчання та ін.), операції “глобального простору свідомості” (Б. Баарс) тощо [2, с. 132].

Значний вплив на становлення функціоналізму здійснив соціолог і економіст Г. Саймон, який інформаційно-процесуальний підхід пояснення економічної поведінки людини екстраполював на пояснення когнітивної та психологічної поведінки при прийнятті рішення. “У певному сенсі функціоналізм є спробою обійти проблему свідомості і тіла. Він надає філософський каркас, в рамках якого можна розробити наукову психологію без звернення до онтології особистості” [3]. Зрештою, функціоналісти розглядають свідомість як чисту функцію, безвідносно до платформи на якій вона працює. Йдеться про поширену аналогію між людським інтелектом та комп’ютерною програмою, постулювання редукованості феноменальних властивостей до нейропсихічних станів.

Народження комп’ютерної метафори для пояснення причинно-наслідкових зв’язків, які існують між ментальними станами та людським організмом відносно до роботи комп’ютерної програми, пов’язане з успіхами в створенні штучного інтелекту, комп’ютерним прогресом та творчістю Алана Тьюріга.

Зазвичай, коли обговорюють функціоналізм в загальному, мають на увазі саме *машинну* версію яку розвивав Г. Патнем. Разом з тим, тут виникає ряд запитань стосовно механізму реалізації та особливостей “функції” в залежності від її носія та питання принципової можливості реалізації всіх функцій свідомості іншим носієм. В ототожненні мозку з комп’ютером Патнем використовує мисленнєвий експеримент “Мізки в пробірці”, за яким деякий вчений отримує мозок піддослідного, розміщує його в пробірці з живильним розчином та інтегрує нейрони мозку з датчиками комп’ютера, що генерують імпульси, схожі на імпульси тіла і навпаки приймає імпульси мозку та обробляє їх. Таким чином, комп’ютер симулює віртуальну реальність, яку неможливо спростувати з позиції першої особи. Однак згодом сам Г. Патнем переосмислив свої погляди: “По суті, я хочу довести, що припущення, ніби ми насправді є мізками в посудині, хоч і не порушує жодного закону фізики й чудово узгоджується з усім, що ми переживаємо в житті, ніяк не може бути істинним. Воно ніяк не може бути істинним, бо воно певним чином є самоспростованим” [4, с. 19].

В ситуації коли ментальні стани детерміновані середовищем системи вибір виявляється передбачений наявними алгоритмами і якщо і має кілька можливих варіантів – то виключно тому, що вони допустимі системою. Тобто в такій ситуації мова не йде про суб’єктивний характер свідомості та свободу здійснювати вибір відповідно до моральних засад. Відсутність переживання досвіду вибору знеособлює його та автоматизує. Відповідно, вибір людини та програми не має особливостей, з чим не згоден Д. Деннет, який зауважує, що «насправді, має значення, з чого створюється психіка, – не можна створити здатну відчувати психіку з крем’яних кристалів, провідників і скла або з пивних банок, пов’язаних мотузкою» [5, С. 82]. Деннет розглядає свідомість не ізольовано, а як продукт біологічної еволюції.

Фізикалісти визнають, що свідомість не має самостійного онтологічного статусу, тому вона вкорінена (чи реалізована) в мозку або фізичному в найширшому розумінні. Разом з тим, як і для інших напрямків, для фізикалізму теж характерний значний спектр думок щодо свідомості: “максимальний і мінімальний фізикалізм, редуکتивний та функціональний фізикалізм, стандартний та аномальний фізикалізм тощо [6, с. 10]. Загалом, фізикалісти стверджують, що фізичні факти тіла визначають (чи, навіть, відповідають) фактам ментального життя. Іншими словами, слабка версія фізикалізму – всі ментальні властивості залежать від фізичних процесів організму, сильна версія – кожна психологічна подія забезпечена нейрофізіологічним корелятом. Разом з тим, вони визнають, що жоден ментальний стан не може бути передбаченим, навіть за умови існування психофізичних законів, які їх визначають.

Спроба зрозуміти свідомість через глибоке пізнання фізичної реальності знаходить відгук і в українських дослідників, зокрема А. Синиця висловлює сподівання: “ймовірно, що саме емпірична наука зможе вирішити це питання (*mind-body problem, авт*), з’ясувавши усі механізми функціонування мозку й, як слід, дослідивши, за висловом П. С. Черчленд, яким чином нейрони знають? Втім, це станеться не раніше, ніж тоді, як будуть створені носії

штучного інтелекту, здатні не лише імітувати мисленнєву діяльність людини, а й відчувати й переживати дійсність” [Синиця, с. 39] .

Зведення ментальних станів до фізичних не прояснює людську ідентичність. Більше того, якщо прийняти тезу про їх тотожність – то вибір визначається як результат взаємодії нейронів та імпульсів. Примітно, що фізикалізм, як і функціоналізм не враховують дологічні, довербальні мотиви, які є ірраціональними за своєю природою. Ці мотиви вказують на релевантність вибору когнітивним настановам людини, розкриваючи її суб’єктивність та неможливість делегувати право вибору машині Тьюрінга.

Список використаних джерел

1. Вильянуэва Э. Что такое психологические свойства. / Э. Вильянуэва - М., 2006. - 255с.
2. Юлина Н.С. Тайна сознания: альтернативные стратегии исследования. / Н. Юлина. // Ч.1. Вопросы философии 2004, № 10. – С.125 –135.
3. Прист С. Теории сознания / С. Прист. – М.: Идея-Пресс, Дом интеллектуальной книги, 2000. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://psylib.org.ua/books/prist01/index.htm>
4. Патнем Г. Разум, истина и история / Г. Патнем. – К.: Альтернативы, 2003. – 232 с.
5. Деннет Д. Виды психики: на пути к пониманию сознания. / Д. Деннет Перевод с англ. А. Веретенникова. Под общ. ред. Л. Б. Макеевой. – М.: Идея-Пресс, 2004. – 184 с.
6. Юлина Н. С. *Что такое физикализм? Сознание, наука, редукция* // *Философия науки* / Ред. И.П.Меркулов, ИФ РАН, М., 2006. – С. 9 – 44.
7. Синиця А. С. Конкретизація пізнавальних стратегій дослідження свідомості як об’єкта науково-філософської рефлексії. / А. С. Синиця // *Свідомість, мозок, мова: актуальні проблеми та міждисциплінарні досягнення: збірник матеріалів міжнар. наук.-практ. конфер. (Львів, 19 – 20 квітня 2018 р.)*. Львів, 2018. – С. 210 – 212.

Науковий керівник: кандидат філософських наук, доцент Кретов П.В.

Гонта В. О.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

МІФ ХХІ СТОЛІТТЯ. ВПЛИВ МІФОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ НА СУЧАСНІСТЬ

Дивлячись на світ сучасний, здається, що віра у містичне та таємниче залишилася десь позаду. Звісно, час коли людина пояснювала своє існування через призму міфу вже давно пройшов, а на зміну прийшов час науки та техніки. Сучасній людині вже не потрібно вигадувати богів, місця проживання духів природи, – майже на всі її відповіді, відповідає наука та закони природи. Але, досліджуючи складну структуру міфу, можна зрозуміти, що його образи зовсім не залишились десь у давнині, і жодним чином сам міф нікуди не зникав, – міф набув нового сенсу, його вплив як і раніше складає частину людського життя і діяльності.

Вивчення міфу – це пошук глибинного зв’язку з нашою істинною природою і нашим місцем у космосі. Можна з упевненістю сказати, що немає жодного більш важливого аспекту, з яким би ми стикалися індивідуально і колективно.

У кожної людини є, або може бути, своя, особистісно міфологізована історія про те, що було відпочатку: про доісторичні часи, про перших людей, про древніх мудреців і ще раніше – коли з Нічого, з передвічного мороку і хаосу, з «первинного бульйону», з тотального безладу виник космос, що в перекладі з грецької, означає «порядок». «Міф – не що інше, як сама реальність, детермінована соціокультурним буттям» [1].

Міф проходячи крізь час, набираючи все нові сили впливу, трансформується під нові тенденції та погляди. Ми пам’ятаємо його як давні історії, уявлення предків, що передавалися з покоління в покоління. Здавалося б у сучасному світі наука витіснила все «таємниче» та недоказове, і міф залишився лише у спогадах та казках. Але якщо придивитися, можна побачити, що міф зовсім не так далеко залишився позаду, він прийняв нову форму, знайшов нові способи впливу на нас.